

Список використаних джерел

1. Філософія і концептуальні засади наукового вивчення війни: монографія / [В. І. Абрамов, Л. М. Будагьянц, С. О. Гудков та ін.]. – К.: НАОУ, 2007. – 236 с.
2. Требін М. П. Армія та суспільство: соціально-філософський аналіз взаємодії в умовах трансформації: монографія / М. П. Требін. – Х.: Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2004. – 404 с.
3. Гібридна війна: in verbo et in praxi: монографія / Донецький національний університет імені Василя Стуса / під заг. ред. проф. Р. О. Додінова. – Вінниця: ТОВ «НіланЛТД», 2017. – 412 с.
4. Мандрагеля В. А. Причини та характер воєн (збройних конфліктів): філософсько-соціологічний аналіз: монографія / В. А. Мандрагеля. – К.: Видавничий СУ, 2003. – 570 с.
5. Цюрупа М. В. Военные теоретики Европы о войне, мире и национальной безопасности: монографія / М. В. Цюрупа. – К.: КВГИ, 1996. – 248 с.
6. Цымбурский В. Л. Военная доктрина СССР и России: осмысление понятий «угрозы» и «победы» во второй половине XX века / В. Л. Цымбурский. – М.: РНФ, 1994. – 112 с.
7. Сунь-цзы. Искусство стратегии / Сунь-цзы; пер. с китай., предисл. и коммент. Н. И. Конрада. – М.: Изд-во Эксмо; СПб.: Миград, 2006. – 528 с.
8. Лиддел-Гарт Б. Стратегия непрямых действий (Энциклопедия военного искусства) / Б. Лиддел-Гарт; сост. С. Переслегин, Р. Исмаилов. – М.: ООО «Издательство АСТ»; СПб.: Terra Fantastika, 1999. – 656 с.
9. Арон Р. Мир і війна між націями / Р. Арон; пер. з фр. – К.: МП «Юніверс», 2000. – 688 с.
10. Хофмайстер Х. Воля к войне, или Бессилие политики. Философско-политический трактат / Х. Хофмайстер; пер. с нем. и послесл. О. А. Коваль. – СПб.: ИЦ «Гуманитарная Академия», 2006. – 288 с.
11. Локальні війни та збройні конфлікти другої половини XX століття: історико-філософський аспект: монографія / [О. І. Гуржій, С. П. Мосов, В. Д. Макаров та ін.]. – К.: Т-во «Знання», 2006. – 356 с.
12. Шевченко М. М. Історичні форми військової глобалізації та сучасна модель оборонних відносин / М. М. Шевченко // Военна історія. – 2008. – №4. – С.97–104.
13. Шевченко М. М. Парадигми війни / М. М. Шевченко // Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К.: НАДУ, 2011. Т.1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. – 2011. – С.426–427.

References

1. Filosofiya i kontseptual'ni zasady naukovoho vyvchennya viyny: monohrafiya / [V. I. Abramov, L. M. Budah'yants, S. O. Hudkov ta in.]. – K.: NAOU, 2007. – 236 s.
2. Trebin M. P. Armiya ta suspil'stvo: sotsial'no-filosofs'kyi analiz vzaemodiyi v umovakh transformatsiyi: monohrafiya / M. P. Trebin. – Kharkiv: Vydavnychyy Dim «INZHEK», 2004. – 404 s.
3. Hibrydna viyna: in verbo et in praxi: monohrafiya / Donets'kyi natsional'nyy universytet imeni Vasylya Stusa / pid. zah. red. prof. R. O. Dodonova. – Vinnytsya: TOV «NilanLTD», 2017. – 412 s.
4. Mandrahelya V. A. Prychyny ta kharakter voyen (zbroynykh konfliktiv): filofs'ko-sotsiolohichnyy analiz: monohrafiya / V. A. Mandrahelya. – K.: Vydavnychyy YEU, 2003. – 570 s.
5. Tsyurupa M. V. Voyennyye teoretiki Yevropy o voyne, mire i natsional'noy bezopasnosti: monografiya / M. V. Tsyurupa. – K.: KVGI, 1996. – 248 s.
6. Tsyurburskiy V. L. Voyennaya doktrina SSSR i Rossii: osmysleniye ponyatiy «ugrozy» i «pobedy» vo vtoroy polovine XX veka / V. L. Tsyurburskiy. – M.: RNF, 1994. – 112 s.
7. Sun'-tszy. Iskustvo strategii / Sun'-tszy; per. s kitays, predisl. i komentar. N. I. Konrada. – M.: Izd-vo Eksmo; SPb.: Migrad, 2006. – 528 s.
8. Liddel-Gart B. Strategiya nepryamykh deystviy (Entsiklopediya voyennogo iskusstva) / B. Liddel-Gart; sost. S. Pereslegin, R. Ismaylov. – M.: ООО «Izdatel'stvo AST»; SPb.: Terra Fantastika, 1999. – 656 s.
9. Aron R. Myr i viyna mizh natsiyamy / R. Aron; per. z fr. – K.: MP «Yunivers», 2000. – 688 s.

10. Khofmayster Kh. Volya k voyne, ili Bessiliye politiki. Filosofsko-politicheskiy traktat / Kh. Khofmayster; per. s nem.i poslesl. O. A. Koval'. – SPb.: ITS «Gumanitarnaya Akademiya», 2006. – 288 s.
11. Lokal'ni viyny ta zbroyni konflikty druhoyi polovyny XX stolittya: istoryko-filosofs'kyi aspekt: monohrafiya / [O. I. Hurzhii, S. P. Mosov, V. D. Makarov ta in.]. – K.: T-vo «Znannya», 2006. – 356 s.
12. Shevchenko M. M. Istorychni formy viys'kovoyi hlobalizatsiyi ta suchasna model' oboronnykh vidnosyn / M. M. Shevchenko // Voyenna istoriya. 2008. – №4. – S.97–104.
13. Shevchenko M. M. Paradyhmy viyny / M. M. Shevchenko // Entsiklopediya derzhavnogo upravlinnya: u 8 t. / Nats. akad. derzh. upr. pry Prezidentovi Ukrainy; nauk.-red. kolehiya: Yu. V. Kovbasyuk (holova) ta in. – K.: NADU, 2011. T.1: Teoriya derzhavnogo upravlinnya / nauk.-red. kolehiya: V. M. Knyazev (spivholova), I. V. Rozputenko (spivholova) ta in. – 2011. – S.426–427.

Shevchenko M. M., Candidate of Philosophical Sciences (Ph. D.), Docent, Doctoral Candidate, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), smm1970@ukr.net

Victory in the wars of postindustrial epoch: new contexts and interpretations

The article deals with the social-philosophical analysis of the phenomenon of victory, which made it possible to distinguish between new contexts and interpretations of victory in the wars of the post-industrial epoch. Within the framework of the system approach an analysis of the meaningful dimensions of victory in the wars of the industrial and post-industrial epochs was carried out. Within the framework of the phenomenological approach, it is proposed to distinguish, along with the military (traditional) context, the understanding of the essence of victory, new contexts – political and praxeological.

It is established that the formula of victory in the war – «the state Y has ceased to deny the interests of state X, since the state X is stronger» – has not changed since Clausewitz. It is revealed that the essence of the victory is: in the military context – in defeating the enemy and achieving one of the belligerents of the political and military-strategic objectives of the war; in the political context – in the subordination of the enemy state to the goals and objectives of diplomatic-strategic activities of the winning state; in the praxeological context – in achieving the state-winner of peace better than before the war.

Keywords: war, peace, victory, diplomatic-strategic activities of the state, military activities of the state, transformations in the military sphere, post-industrialism.

***

УДК 141.319.8:316.46:323.2

Дандекар Д. Д.,
аспірант кафедри філософської антропології,
Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
dharmeshdandekar@yahoo.com

Політичне лідерство в соціальному бутті людини: конструктивність і деструктивність

Проводиться аналіз ключових понять проблеми політичного лідерства в його конструктивних і деструктивних вимірах. З методологічних позицій метаантропології автор визначає поняття «лідерство», «політичне лідерство», «буття людини», «конструктивні виміри політичного лідерства», «деструктивні виміри політичного лідерства» і показує логіку їх взаємодії.

Ключові слова: лідерство, політичне лідерство, буття людини, соціальне буття людини, конструктивні виміри політичного лідерства, деструктивні виміри політичного лідерства, метаантропологія.

В сучасному світі проблема політичного лідерства стає все більш значущою, враховуючи наростання глобальних конфліктів і поглиблення процесів конфронтації між різними країнами і цивілізаційними світами, а також необхідність консолідації як на рівні окремих країн, так і людства в цілому. Зрозуміло, що і конфронтація, і консолідація в значній мірі обумовлені особистостями лідерів тих чи інших спільнот. З

іншого боку, ми можемо припустити, що консолідація і конфронтація в соціальних системах є певними критеріями конструктивності чи деструктивності політичного лідерства у цих системах. Перед тим, як розвинути дані положення, більш чітко визначимо висхідні поняття.

Передусім слід визначити поняття лідерства взагалі і політичного лідерства зокрема. Під лідерством можна розуміти здатність особистості вести за собою інших особистостей у будь-яких вимірах соціального буття. З позицій сучасних гуманітарних і природничих наук лідерство зумовлюється як вродженими, так і набутими якостями і здібностями людини.

Політичне ж лідерство – це здатність особистості вести за собою суспільство, або, принаймні, *активну частину суспільства*, за допомогою тієї чи іншої політичної ідеології та філософського світогляду, який лежить в її основі. Зрозуміло, що по-справжньому самостійний політичний лідер не може бути носієм буденного світогляду, який в контексті філософської антропології як метаантропології визначається як «сукупність соціальних стереотипів свого часу» [4, с. 42].

Політичного лідера з буденним світоглядом найбільшою мірою можна співвіднести з особистістю, яка «знаходиться під впливом маси людей. І цей вплив супроводжує його все життя, проникаючи в глибини позасвідомого» [4, с. 42]. Зрозуміло, що політичний лідер з буденним світоглядом – це «флюгерний лідер», який залежить від середовища і демонструє «здоровий глузд», що дозволяє такому «лідерові» розчинятися у середовищі. В ситуаціях стабільного соціального життя такі лідери можуть бути ще відносно корисними чи хоча б не шкідливими для соціальних систем, тоді як у граничних і кризових ситуаціях і станах суспільства ці лідери стають відверто небезпечними. В цих ситуаціях і станах потрібно швидко вирішувати все нові й нові проблеми; це потребує не лише волі, а й креативності. А політичний лідер в якості носія буденного світогляду «завжди приймає на віру усе те, що йде з авторитетного для нього соціального середовища» [4, с. 42]; він не налаштований «на творчість і не має бажання саморозвитку» [4, с. 42].

Політичний лідер з особистісним світоглядом – це людина, для якої притаманне «творення нових цілей, ідеалів і цінностей» [4, с. 44]. Тому він здатен адекватно відповідати на виклики криз, спрямовуючи з собою суспільство. Інша справа, що таке спрямування буває не завжди плідним, – не кожна творчість є безумовно продуктивною.

Якщо ж політичний лідер має філософський світогляд, що, в контексті проекту філософської антропології як метаантропології «є ступінь зрілості особистісного» [4, с. 44], коли до критичності, самостійності і творчого характеру філософського світогляду додається ще й системність, то такий лідер здатний до плідної творчої діяльності у суспільному житті. Політичний лідер з філософським світоглядом демонструє складну й безупинну роботу «духу, що переборює власну обмеженість» [4, с. 45]. Не можна не погодитись, що «всі видатні люди в історії людства мали філософський світогляд. Саме він дає людині можливість сформулювати глобальну мету й усвідомити стратегії життя, що ведуть до неї» [4, с. 45]. Можна переконливо

стверджувати, що всі великі політики – ті політики, яких можна було б назвати лідерами країн і були справжніми державними діячами, мали саме філософський світогляд.

В контексті метаантропології буденний, особистісний та філософський типи світогляду зумовлюють і одночасно зумовлюються екзистенціальними вимірами буття людини, – буденним, граничним і метаграничним. Для більш чіткого осмислення конструктивних і деструктивних проявів політичного лідерства у їх кореляції з конфронтацією та консолідацією в суспільному житті, слід усвідомити специфіку цих вимірів.

Отже, буденне буття – це «ключове поняття метаантропології, що визначає вимір людського буття, яке є результатом реалізації волі до самозбереження і волі до продовження роду. В результаті буденне буття людини в метаантропології трактується як родові і цивілізаційне буття» [4, с. 32]. Можна погодитися з цією думкою, бо саме буденне буття – це монотонне, сіре буття, в якому зосереджена життєдіяльність роду, матеріально-відтворювальне існування людини. Н. В. Хамітов, характеризуючи деактуалізуючий особистість характер буденного буття, пише: «Сприйняття буденного буття як самоцінності гальмує актуалізацію неповторно-особистісного начала. Буденне буття людини можна охарактеризувати як підпорядкованість. Іншому і іншим, невизначеність власного шляху і страх екзистенціального вибору. Це насолода несвободою, відсутністю відповідальності, що зводить людину до рівня об'єкта маніпуляцій» [4, с. 33].

Натомість граничне буття людини, як і особистісний світогляд, є майже повне заперечення буденного буття. Не можна не погодитися, що «граничне буття можна усвідомити як негацію буденності, трансцендування за її межі. Це є напруження, в якому відбувається звільнення від буденності з її затишком та спокоєм» [4, с. 35]. Але чи не означає це, що «у буденності в принципі не може бути граничності?». Спираючись на теорію філософської антропології як метаантропології, можна стверджувати: «буденність має свої граничні ситуації, в яких відбувається концентрація трагічності. Проте це є *тимчасові* граничні вияви – саме *ситуації і стани*, які значною мірою задані ззовні» [4, с. 35].

Політичний лідер граничного буття часто-густо прагне до абсолютної влади над підлеглими. І це кінець-кінцем зумовлює його глибинну самотність [5].

І, нарешті, «метаграничне буття людини є вимір людського буття, в якому відбувається вихід за межі буденного буття з його безособовою завершеністю і граничного буття з його незавершеністю, і усвідомленою екзистенціальною відокремленістю. Це – ключова категорія проекту метаантропології» [4, с. 35]. Метаграничне буття породжується волею до толерантності і любові; саме тому в метаграничному бутті людини маємо «подолання замкненого характеру людського буття» [4, с. 35].

Творчість політичного лідера у метаграничному бутті є найбільш конструктивною, адже «творчість як *об'єктивізація* у метаграничному бутті переходить у творчість як *актуалізацію* – само-творення і творення продуктивної комунікації» [4, с. 35]. Політичний лідер як людина метаграничного буття з філософським світоглядом здатна єднати людей на основі спільних

цінностей і, на відміну від політичного лідера граничного буття, перший робить це на гуманістичних засадах.

Якщо з точки зору С. Московічі, політичний лідер як вождь – це «художник суспільного життя і його мистецтво – це правління» [1, с. 486], то політичний лідер метаграничного буття постає як світлий художник політичного життя – художник і демиург, що здатний до катарсису.

С. Московічі в роботі «Наука про маси» задає цікаве запитання: «В чому секрет мистецтва вождя?» Не менш цікавою є його афористична відповідь: «В очах маси він втілює ідею, а по відношенню до ідеї – масу, і в цьому обидві жарини його влади» [2, с. 486]. Однак політична ідея, з одного боку, може пригнітити суспільство, нізвести його до рівня тоталітарної маси, якою управляють ідеєю як інструментом, з іншого ж боку, ідея здатна вивести людину з маси, зробити її особистістю, породжуючи справжню, а не ілюзорну, маніпулятивну демократію.

Г. Лебон зазначає про необхідність віри, яка оживлює, наповнює енергією діяльність політичного лідера, як провідника, здатного вести за собою: «Роль усіх видатних вождів головним чином полягає у тому, щоб створити віру, все одно, релігійну, чи політичну, чи соціальну, але віру в будь-яку справу, людину чи ідею, ось чому їх вплив і бував завжди великим» [1, с. 72].

Тепер ми можемо дати визначення конструктивного й деструктивного політичного лідерства.

Конструктивне політичне лідерство – це здатність вести за собою суспільство, пропонуючи ідеї, віру в них і стратегії їх втілення, які не придушують особистісне начало в людині, а навпаки, розвивають його.

І, навпаки, деструктивне політичне лідерство – це здатність вести за собою суспільство, висуваючи такі ідеї, віру в них та стратегії втілення ідей, які деформують особистість, поєднують людей не у соборність, а у покірну масу.

Повернемося тепер до висловленого вище припущення, що конструктивність і деструктивність політичного лідера корелюють з його здатністю створювати консолідацію чи конфронтацію у суспільстві. Консолідація – це процес і одночасно результат суспільного об'єднання. Проте, чи будь-яке об'єднання може бути назване консолідацією? Напевно, ні. Потрібно більш конкретне визначення: Не можна не погодитися з Н. Хамітовим, який зазначає, що «суспільну консолідацію можна розуміти як єдність соціуму на основі спільних цінностей і спільної мети» [4, с. 316].

Тоді, як суспільну конфронтацію цей автор визначає як «зіткнення індивідів та соціальних груп на основі протилежних інтересів та цінностей» [4, с. 320].

Отже, в означенні консолідації і конфронтації спільним є поняття цінності, яке або об'єднує суспільство (консолідація) або роз'єднує його (конфронтація). І зрозуміло, що політичний лідер може по-різному використовувати цінності, особливо національні – для того, щоб об'єднати спільному, або посіяти ворожнечу.

І бажання посіяти ворожнечу не завжди буває у політичного лідера усвідомленим і явним. Політичний лідер може прагнути до консолідації, але якщо ця консолідація відбувається за рахунок придушення свободи поглядів і прав інших, то таке прагнення з необхідністю породжує конфронтацію. Це – консолідація у авторитарному або тоталітарному суспільстві.

Цілком можна погодитися з тезою, що **«консолідація у тоталітарному суспільстві завжди зумовлена ідеологією «єдино правильних» цінностей і жорсткою конфронтацією з «ворогами народу»** [4, с. 326]. Також сьогодні стає очевидним, що «жорстка конфронтація в тоталітарному суспільстві стає необхідною умовою консолідації» [3, с. 4].

Яка справжня мета політичного лідера у тоталітарному суспільстві, коли він заявляє про необхідність і сакральність консолідації? Це може бути контроль і управління іншими, які здійснюються під маскою свободи, справедливості й народовладдя. Тут хотілося б погодитися з думками Н. Хамітова, який зазначає: «На перший погляд сенс консолідації у тоталітарному суспільстві полягає в самій консолідації. Однак при більш глибокому осмисленні стає очевидним, що консолідація тут вторинна щодо волі до влади групи особистостей, які формуються навколо вождя. Консолідація при тоталітаризмі – лише засіб для набуття і наростання абсолютної влади його лідерів. Воля до абсолютної консолідації у тоталітарному суспільстві є наслідком волі до абсолютної влади верхівки цього суспільства» [4, с. 326].

Тоді як консолідація у демократичному суспільстві передбачає людину, її свободу і гідність як вищу цінність соціуму й політикуму. Тому цілком можна погодитися, що **«консолідаційні процеси у демократичному суспільстві зумовлені ціннісним плюралізмом і спільністю мети, яка не передбачає антагоністичного ставлення до опонента»** [4, с. 326].

Це зумовлює глибинну конструктивність політичного лідера, який прямує до консолідації на основі демократії і гуманізму.

Тепер ми можемо дати більш конкретне визначення конструктивного й деструктивного політичного лідерства.

Конструктивне політичне лідерство – це здатність вести за собою суспільство, пропонуючи ідеї, віру в них і стратегії їх втілення, які не придушують особистісне начало в людині, а навпаки, розвивають його, даючи можливість членам тієї чи іншої спільноти консолідуватися на гуманістичних і демократичних принципах.

Деструктивне політичне лідерство – це здатність вести за собою суспільство, висуваючи такі ідеї, віру в них та стратегії їх втілення ідей, що деформують особистість, поєднують людей не у соборність, а у покірну масу, що кінець–кінцем обертає будь-яку консолідацію на конфронтацію – як у середині суспільства, так і за його межами.

Слід лише додати, що в цих визначеннях мова йде не лише про здатність політичного лідера вести за собою суспільство, а й про її реалізацію у відповідних суспільно-політичних практиках. Однак саме наявність такої здатності – конструктивної чи деструктивної – часто-густо зумовлює характер цих практик, який може тривати десятиліттями, а інколи – й століттями.

Список використаних джерел

1. Лебон Г. Психология масс // Психология масс. Хрестоматия. – Самара: БАХРАХ, 1998. – 592 с.
2. Московичи С. Наука о массах // Психология масс. Хрестоматия. – Самара: БАХРАХ, 1998. – 592 с.
3. Пирожков С. І., Хамітов Н. В. Україна: від штучної та реальної конфронтації до консолідації // Дзеркало тижня. – 22 липня 2017. – №28 (324). – С.4.

4. Хамітов Н. В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. – 2-е видання, виправлене і доповнене / Н. В. Хамітов. – К.: КНТ, 2018. – 394 с.

5. Хамітов Н. В. Самотність у людському бутті. Досвід мета-антропології. – 3-е вид. перероб. та доп. – К.: КНТ, 2018. – 370 с.

References

1. Lebon G. Psikhologiya mass // Psikhologiya mass. Khrestomatiya. – Samara: BAKHRAKH, 1998. – 592 s.

2. Moskovichi S. Nauka o massakh // Psikhologiya mass. Khrestomatiya. – Samara: BAKHRAKH, 1998. – 592 s.

3. PyrozHKov S. I., Hamitov N. V. Ukrai'na: vid sthuchnoi' ta real'noi' konfrontacii' do konsolidacii' // Dzerkalo tyzhnja. – 22 lypnja 2017. – №28 (324). – S.4.

4. Hamitov N. V. Filosof's'ka antropologija: aktual'ni problemy. Vid teoretichnogo do praktichnogo povorotu. – 2-е vydannja, vypravlene i dopovnene / N. V. Hamitov. – К.: КНТ, 2018. – 394 s.

5. Hamitov N. V. Samotnist' u ljuds'komu butti. Dosvid meta-antropologii'. – 3-е vyd. pererob. ta dop. – К.: КНТ, 2018. – 370 s.

Dandekar D. D., aspirant of the Chair of the Philosophical Anthropology, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), dharmeshdandekar@yahoo.com

Political leadership in the social life of man: constructiveness and destructiveness

The article analyzes the key concepts of the problem of political leadership in its constructive and destructive dimensions. From the methodological positions of meta-anthropology, the author defines the notion of «leadership», «political leadership», «being of man», «constructive dimensions of political leadership», «destructive dimensions of political leadership», and shows the logic of their interaction.

Keywords: leadership, political leadership, human being, social existence of man, constructive dimensions of political leadership, destructive dimensions of political leadership, meta-anthropology.

* * *

УДК 321

Кострюков С. В.,

доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Державний ВНЗ «Національний гірничий університет» (Україна, Дніпро), kostryukov2610@ukr.net

ТЕОРІЯ СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ І УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТИ

Розглянуто проблему присутності в українському політико-філософському контексті теорії суспільного договору. Застосовано історико-філософський та компаративістський методи для дослідження наукових теорій і що мали місце в європейському політико-філософському просторі, а також аналіз наукової літератури. Метою статті виступає вивчення здобутків європейських філософів протягом періодів Античності, Середньовіччя, Відродження, Просвітництва, а також виявлення відповідних тенденцій осмислення проблеми виникнення держави на основі суспільного договору в історії суспільно-політичної думки України. Автор дійшов висновку, що в залежності від періодів розвитку європейської теорії суспільного договору, сам концепт, бачення такого договору змінювались. Виявлено наявність відповідних тенденцій в українській політичній філософії, зокрема в політико-філософському спадку Ст. Орхівського і Ф. Прокоповича. Показано, що специфікою української суспільно-політичної думки є її ідеалістичність: не приватна власність стає базовим фундаментом теорії суспільного договору, а концепти «правди» і «справедливості» яка у Ст. Орхівського отримує суто гуманістичне бачення, а у Ф. Прокоповича виступає апологією самодержавства.

Ключові слова: теорія суспільного договору, природне право, закон, демократія, держава.

Процес транзиту від тоталітарного режиму СРСР до демократії в Україні триває вже 27 років. Суспільно-політичні події останнього часу (Революція гідності,

війна на Сході) підтверджують необхідність структурних змін в державі, а суспільство в умовах нестабільності потребує широкого консенсусу навколо нової оновленої системи ідей і цінностей. Це стверджується в роботах дослідників: М. Багмет, Н. Бутенко, О. Іщенко, М. Карамзіної, В. Корнієнко, Н. Лютко, А. Селюкової, О. Ярош та інших. Все більш значнішою цінністю в суспільстві стає людська особистість, її свободи, права, інтереси. Свідченням ефективності демократичного шляху суспільного розвитку є потужність і різноманітність провідних економік світу, високі стандарти життя. Необхідність в захисті своїх інтересів в державі, свободі виразу своєї особистості – суспільний тренд в Україні останніх років. Це спонукає звертання до історико-філософських зрізів світового і українського досвіду, як можливого фундаменту побудови державної ідеології і національної ідеї, що об'єднала б українське суспільство.

Якщо звернутися до основ, на яких стоїть демократія в розвинутих країнах, то найперше, в чому необхідно розібратись – яким чином і які ідеї державотворення втілювались в життя, і які з них показали себе найбільш продуманими. Вічне прагнення до ідеального суспільства, яке прослідковується червоною ниткою у всій світовій філософії, поступово знаходило в історії можливості до впровадження. Пошуки ідеалу є притаманним всім суспільствам в молодих пострадянських державах, де вважається, що концептуально виважена ідеологічно адекватна основа внутрішньої політики держави, що відповідала б специфічним рисам, які притаманні українському суспільству, його цінностям і баченням майбутнього, могла б вивести державу на новий рівень взаємодії із суспільством і зняти соціально-політичні напруження [14]. В політичній філософії Європи відомо багато імен мислителів, які займалися розробкою питань, які пов'язані із моделюванням «ідеальної» держави. Платон, говорячи про початок держави, в класичному творі «Держава» в другій книзі, припускає, що коли люди скупували того й того, тобто і чинили несправедливо, і страждали від несправедливості, тоді вони, коли вже не стало сили уникнути одного і дотримуватись іншого, вирішили, що доцільно буде домовитись між собою, аби не творити несправедливості й не страждати від неї. Так люди почали впроваджувати законодавство й укладати взаємні угоди, назвавши домовленості закону законними і справедливими. Постійно що-небудь потребуючи, багато людей збираються разом, щоб спільно жити й допомагати одне одному; таке об'єднане поселення ми називаємо державою [12].

Так в класичну філософію приходить розуміння держави як результат об'єднання людей заради спільного блага. Учень Платона, Аристотель, продовжує політичну проблематику в своєму творі «Політика». Для нього держава є утворенням ідеальним для існування людей. Він вважає, що всяка держава є певне об'єднання, а будь-яке об'єднання утворюється для певного щастя. Об'єднання, яке складається з більшої кількості сімей і задовольняє не тимчасові потреби, – це поселення. Тому найбільшою мірою природно, що поселення можна вважати за колонію сім'ї, а об'єднання, складене з більшої кількості поселень, є вже довершена держава, яка, так би мовити, досягла повною мірою самодостатнього стану й виникла для задоволення життєвих потреб, але існує